

SAMMANDRAG

En kommitté som bereder en ändring av sametingslagen tillsattes för tiden 1.12.2020–15.5.2021. Ordförande för kommitté var justitieministeriets kanslichef Pekka Timonen, och i kommittén har ingått företrädare för sametinget och regeringspartierna. Innan kommittén tillsattes förhandlade justitieministeriet i enlighet med 9 § i sametingslagen med sametinget.

Grunden för arbetet i den kommitté som bereder ändringen av sametingslagen är de grundläggande fri- och rättigheterna och övriga förpliktelser i grundlagen, internationella konventioner om mänskliga rättigheter som är förpliktande för Finland, FN:s deklaration om urfolkens rättigheter, den övriga utvecklingen av rätten och folkrätten samt de senaste avgörandena på området. De avgöranden som FN:s människorättskommitté publicerade den 1 februari 2019 angående besvärssärenden som gäller antecknande i vallängden för sametinget är sådana viktiga avgöranden den senaste tiden. I enlighet med beslutet om tillsättande ska i arbetet också beaktas den paraferade nordiska samekonventionen och konventionen om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder (ILO:s konvention nr 169).

Kommitténs uppgift har varit att bereda behövliga ändringar i sametingslagen. Till grund för kommitténs arbete har till lämpliga delar tagits det betänkande som lämnades av den kommitté som var verksam under förra regeringsperioden (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160993>). En promemoria av den förberedande arbetsgrupp som beredde ändringar av sametingslagen och utlåtandena i ärendet finns på projektets webbplats (<https://oikeusministerio.fi/sv/projekt?tunnus=OM002:00/2020>).

Kommittén hörde den 15 februari 2021 Tiina Sanila-Aikio och Petra Magga-Vars, ordförande för Sámi Árvvut ry, samt Klemetti Näkkäljärvi med anledning av besluten av FN:s människorättskommitté. Kommittén ordnade den 15 mars 2021 ett diskussionsmöte där företrädare för miljöministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, arbets- och näringsministeriet, social- och hälsovårdsministeriet samt undervisnings- och kulturministeriet hördes angående 9 §. Dessutom erbjöd kommittén följande aktörer möjlighet att lämna ett skriftligt utlåtande: Skoltsamernas byastämman, Inarinsaamelaiset ry / Anarášah rs, Kulttuuriyhdistys Aanaar Sämmiliih ry, den enaresamiska språkföreningen Anaráškielâ servi ry, Samerådet samt Samernas Centralorganisation i Finland. Kommittén har dessutom haft tillgång till de utlåtanden som den förberedande arbetsgruppen fått in samt de utlåtanden som erhållits under föregående regeringsperiod. Kommittén har i sitt arbete utnyttjat de rådgivande kommentarerna från den rådgivande expertmekanismen (EMRIP), som är underställd FN:s råd för mänskliga rättigheter. De som hördes hade delade meningar om såväl 3 § som 9 §.

Syftet med de föreslagna ändringarna är att främja förverkligandet av samernas självbestämmanderätt samt förbättra ramarna för samernas språkliga och kulturella autonomi och för sametinget. Ett ytterligare syfte är att rätta till den nuvarande situationen särskilt på det sätt som FN:s människorättskommitté förutsätter. Enligt de avgöranden som människorättskommittén publicerade den 1 februari 2019 har Finland brutit mot konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter i fråga om besvärssärenden som gäller antecknande i vallängden för sametinget. Människorättskommittén poängterade att Finland enligt MP-konventionen är skyldig att se över i synnerhet lagens 3 §, dvs. den s.k. definitionen av same för att rätta till situationen och vidta alla behövliga åtgärder för att förhindra motsvarande rättskränkningar i fortsättningen. Människorättskommittén framhöll samernas självbestämmanderätt med tanke på deras ställning och medlemskap i samesamfundet. Därför föreslår kommittén bland annat att förutsättningarna för antecknande i vallängden i 3 § i sametingslagen ska ses över och att vallängden för sametinget ska sammanställas på nytt vid förberedelserna inför följande sametingsval utifrån den gällande lagen. Vid bedömningen av propositionens förhållande till grundlagen och internationella människorättskonventioner är den primära grunden för bedömningen bestämmelsen i 22 § i grundlagen, enligt vilken det allmänna –

alltså också lagstiftaren – ska se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Kommitténs medlem Juha Joona har anmält avvikande mening angående den 3 § som kommittén föreslagit. Till övriga delar är betänkandet samstämmigt. Om kommitténs förslag genomförs bedöms den finska lagstiftningen överensstämma med internationella människorättskonventioner och beakta den utveckling som skett inom folkrätten under de senaste årtiondena.

Avsikten har varit att sametingslagen skulle ha reviderats redan under tidigare regeringsperioder. I enlighet med regeringsprogrammet fortsätter arbetet för att revidera sametingslagen. Enligt regeringsprogrammet respekterar och främjar regeringen förverkligandet av alla samers och samegruppers språkliga och kulturella rättigheter med beaktande av internationella fördrag.

De viktigaste förslagen

Kriterier för anteckning i vallängden, upprättande av vallängd och sökande av ändring

Det föreslås att definitionen av same ändras när det gäller rätten att rösta i valet till sametinget så att det uttryckligen är fråga om antecknande av en person i sametingets vallängd, dvs. rätten att rösta och rätten att ställa upp som kandidat i valet till sametinget. I paragrafen definieras inte vem som över huvud taget ska betraktas som same. Samernas rätt att som urfolk själva bestämma vem som är same, dvs. den s.k. gruppidentifikationen, föreslås bli stärkt genom att de objektiva förutsättningarna för anteckning i vallängden förnyas på ett sätt som sametinget godkänner. Kriterierna för anteckning i vallängden utvidgas genom att lagens huvudsakliga kriterium, dvs. det s.k. språkkriteriet, utsträcks längre än en generation tillbaka i tiden. Utsträckandet av språkkriteriet till den fjärde generationen motsvarar de samnordiska kriterier för upptagande i röstlängden som ingår i den paraferade nordiska samekonventionen. I paragrafen stryks samtidigt det s.k. lappkriteriet som orsakat meningsskiljaktigheter och oklarhet. Vallängden ska upprättas på nytt utifrån de nya kriterierna för anteckning i vallängden.

Förslagen om en utvidgning av valnämndens sammansättning och om inrättande av en ny självständig, oberoende besvärnsnämnd som utnämns på förslag av sametinget bidrar till att stärka samernas självbestämmanderätt, samtidigt som varje individs rättsskydd tryggas. Den nya besvärnsnämnden ska vara första besvärnsinstans i ärenden som gäller vallängden. Ändring i nämndens beslut söks hos högsta förvaltningsdomstolen, om besvärstillstånd beviljas.

Samarbetskyldighet och förhandlingsplikt

Det föreslås att bestämmelsen om myndigheternas förhandlingsplikt revideras och görs till en samarbetskyldighet och förhandlingsplikt. Det föreskrivs närmare om förfarandekraven när det gäller samarbetskyldigheten och förhandlingsplikten samt om beaktandet av samernas rättigheter i myndigheternas verksamhet. I lagen föreslås bl.a. bestämmelser om förbud mot att genom myndigheternas åtgärder försvaga samekulturen. Syftet med regleringen är att uppfylla de krav som principen om ett fritt och informationsbaserat förhandssamtycke ställer.

Val till sametinget

Det föreslås att bestämmelserna om val till sametinget ses över för att göra det lättare och smidigare att rösta. Valet förrättas fortsättningsvis med anlitande av posten eller genom att valhandlingarna lämnas till en plats som valnämnden meddelat, vilken kan var t.ex. en valbuss som ambulerar på olika orter. Valhandlingarna kan lämnas in själv eller så kan en annan person befullmäktigas att returnera dem. I

fortsättningen ska det också alltid ordnas röstning på valdagen i varje kommun inom sameområdet där det finns minst ett röstningsställe.

Övriga förslag

Vidare föreslår kommittén att det till paragrafen om lagens syfte fogas en hänvisning till samernas självbestämmanderätt och att bestämmelsen om sametingets behörighet utvecklas.

Det föreslås att sametingets berättelse i fortsättningen lämnas direkt till riksdagen. Det föreslås att bemyndigandena att utfärda förordning om sametingets uppgifter, organisation och verksamhet stryks, och att regleringen genomförs genom lag och genom sametingets arbetsordning. Tvåhundrafemtio samer som var röstberättigade vid det senaste sametingsvalet ska i fortsättningen kunna lägga fram initiativ för sametinget i ärenden som hör till tinget.

Det föreslås även att några delvis redan föråldrade bestämmelser i sametingslagen ska moderniseras också i övrigt. Detta gäller i synnerhet bestämmelserna om bokföring och revision. Det föreslås att sametinget fogas till regleringen om tjänstebrott i strafflagen.